

De bestemming van stormvlakten

III De taak van de landschapsarchitect bij de herinrichting van de bossen

M. P. Bijlsma
Staatsbosbeheer, Inspectie Landschapsbouw
(Landschapsarchitectuur)

1 Inleiding. De functies van het bos

De taak van de landschapsarchitect bij de herinrichting van bossen, speciaal die welke door de overheid worden beheerd, moet worden gezien vanuit de veranderde maatschappelijke functie van het bos. In de twintiger en dertiger jaren zijn grote boscomplexen aangelegd vanuit overwegingen van houtproductie en werkgelegenheid. De laatste tien jaar is het duidelijk geworden dat de biologische en recreatieve betekenis van het bos medebepalend moeten zijn voor de situering, omvang en inrichting. Aanleg en beheer van bos dient plaats te vinden vanuit een meervoudige doelstelling. Dat wil zeggen, dat afhankelijk van plaats en omstandigheden een integratie moet plaats vinden van de drie hoofdfuncties van het bos n.l.:

- de houtproductie
- de biologische waarde
- de recreatieve waarde

De beperkingen die uit de combinaties van deze functies voortvloeien zullen bepalend zijn voor de te kiezen aanleg en beheersmethodieken. Alleen bij het beheer van natuurgebieden kan de doelstelling éénvoudig zijn, n.l. waar het gaat om de instandhouding van specifieke flora- en/of fauna-elementen.

2 De taak van de landschapsarchitect

Deze kan omschreven worden als het ruimtelijk organiseren van de in de doelstelling genoemde functies in relatie met de omgeving. Hierbij zijn twee niveaus van planning te onderscheiden, welke beide het uiteindelijke beeld van het bos bepalen:

a de structuur, waarbij de integratie van functies tot een conceptie wordt uitgewerkt en waarin de relatie met de regio tot uitdrukking komt.

Structuur — Structuurplan — Beeld, Identiteit

b de vorm, waarbij een detaillering van de structuur wordt gegeven en de wijze van realisering wordt aangegeven

Functie — Ontwerp — Beeld, Vorm

Op beide niveaus moeten inrichtingsvoorstellen gebaseerd zijn op inzichten van de betrokken vakgebieden, hetgeen alleen binnen samenwerkingsverband tot zijn recht kan komen. De bosinrichting moet daarbij worden gezien als het totaal van activiteiten, dat

nodig is om een doelstelling te formuleren en in beheersmaatregelen te concretiseren. Het bosbeheer is belast met de uitvoering van de vastgestelde beheersmaatregelen. Het tegemoet komen aan de nieuwe inrichtingseisen, welke voortvloeien uit de bovengenoemde veranderde maatschappelijke functie van het bos, kan in principe op twee manieren plaats vinden: a Het ruimtelijk honoreren van de nieuwe wensen, waardoor binnen de beheerseenheid duidelijke natuur- en recreatiegebieden ontstaan. Deze werkwijze verschaft duidelijkheid over de taak van de nieuwe vakgebieden natuurbouw en recreatie en sluit aan op de ook in de planologie gebruikelijke werkwijze van segregatie (wonen-werken-recreëren).

b Het zoeken naar mogelijkheden in de relatie bosaanleg/beheer en doelstelling, niet door het formuleren van ruimtelijke aanspraken, maar door aan te geven waar de functies ten opzichte van elkaar beperkingen moeten accepteren. Deze beperkingen vinden o.a. hun uitdrukking in de methoden van bosaanleg en bosbeheer, d.w.z. in de houtsoortenkeuze, de wijze van verjonging, de omlooptijd, het al of niet toepassen van mengingen, de ontsluitingsstructuur. De mate waarin dit moet gebeuren en de wijze waarop wordt bepaald door de doelstelling. Hieruit blijkt, dat hoge eisen worden gesteld aan de formulering van de doelstelling.

In de praktijk wordt veelal de eerste oplossing gekozen, vooral in die bossen, welke zich bij aanleg kenmerkten door een eenzijdige doelstelling. Voorbeelden treffen we aan in de heideontginningsbossen waar houtsoortenkeuze en ontsluiting duidelijk op de houtteelt gericht werden. Bij segregatie van functies wordt het planningsprobleem teruggebracht tot de inrichting van een omgrensde oppervlakte, waarbij de consequenties voor het beheer duidelijk zijn aan te geven. Aparte financieringsregelingen voor de realisering van recreatieve voorzieningen sluiten hierop aan en stimuleren deze ontwikkeling. Zo ontstonden de speel- en ligweiden met pick-nick sets, de spartelvijvers en toeristische routes.

3 De actuele situatie in de bosbouw

Van een groot aantal boswachterijen is een aanzienlijk deel door de storm vernietigd of zwaar be-

de herinrichting van deze stormvlakten komt de vraag naar voren of gewijzigde inzichten over de functies van het bos tot uitdrukking gebracht moeten worden. De discussie hierover wordt verhevigd door de buiten de bosbouw aanwezige scepsis over de in het verleden gevolgde methoden van bosaanleg en bosbeheer. De problemen rond de herinrichting concentreren zich op twee punten:

a beslissen over de herinrichting van stormvlakten is alleen mogelijk vanuit een visie op het beheer van het gehele bosgebied.

b indien sprake is van een meervoudige doelstelling zal moeten worden aangegeven wat de beperkingen zijn die uit de combinaties van functies voortvloeien ten aanzien van:

- houtsoortenkeuze
- omlooptijd
- mengingen
- verjongingsregeling
- ontsluiting

De verschillen van inzicht zijn het grootst bij de uitwerking naar de onder (b) genoemde aspecten.

4 De uitgangspunten bij de herinrichting van bossen

De eisen die aan bosaanleg en bosbeheer worden gesteld vanuit de verschillende functies kunnen globaal als volgt worden beschreven.

a de houtsoortenkeuze. Door middel van bosbouwgeschiktheidskaarten kan worden aangegeven welke houtsoorten het meest geschikt zijn voor de houtproductie. Voor de gronden die in Nederland voor de houtteelt beschikbaar zijn, betekent dit meestal naaldhout. De natuurbescherming zal vooral geïnteresseerd in het gebruik van houtsoorten uit het ter plaatse thuishorende bosgezelschap of anthropogene variant daarvan (eikenstrubbenbos, heide e.d.), hetgeen een voorkeur betekent voor loofhout en groveden.

Bij het onderkennen van de recreatieve functie van het bos gaat het er niet om een voorkeur uit te spreken voor het gebruik van loof- of naaldhout. Belangrijk is dat de verschillen in gebruiks- en belevingsmogelijkheden van loof- en naaldhout en tussen vormen worden herkend en benut. Gevoelsmatig heeft loofhout meer relatie met het "Nederlandse landschap" dan naaldhout, hetgeen zou kunnen pleiten voor een zekere terughoudendheid bij het gebruik van naaldhout.

b omlooptijd. De omlooptijd wordt bij de houtteelt bepaald door het produktiedoel. Vanuit de biologische en recreatieve betekenis van het bos bestaat er een voorkeur voor de lange en fysiologische omloop, omdat de boslevensgemeenschappen hun grootste kansen krijgen bij een ongestoorde ontwikkeling. De verschillen in houtsoorten, zowel in bosverband als solitair, komen bij toenemende leeftijd het meest tot hun recht. Een uitzondering moet worden gemaakt voor de hakhoutbossen, welke door hun specifieke

beheer een aparte plaats innemen. De monumentaliteit van boom of bos wordt bepaald door de leeftijd. c mengingen. Het aantal keuzemogelijkheden in de ontwikkeling van bosbeelden wordt bij mengingen van loofhout en naaldhout aanmerkelijk uitgebreid. Verschillen in groeieigenschappen kunnen worden gecombineerd met vormverschillen. De biologische betekenis van het gemengde bostype is groter dan die van monocultures. De complexiteit van het ecosysteem, o.a. bepaald door de verschillen in fysische omstandigheden, kunnen beter tot uitdrukking komen in de samenstelling van boom-, struik- en kruidenetape en daarmee ook in het dierenleven.

d verjongingsregeling. De ontwikkelingen in de technologie van de bosbouw zijn gericht op het beheer van de gelijkjarige éénsoortige bossen. De vlaktegewijze verjonging geeft de mogelijkheid van mechanisatie en arbeidsbesparing. De eindkap over grotere oppervlakten betekent echter een plotselinge beëindiging van de ontwikkeling van het bos als levensgemeenschap. De omvang van de kapvlakte heeft een directe relatie met de beleving van het bos als levensgemeenschap. De machines die bij deze wijze van hutoogsten behoren geven problemen ten aanzien van geluidshinder, bodemverdichting en beschadiging van te sparen bomen.

Tegenover de vlaktegewijze verjonging moet gesteld worden het uitkapbos, de beheersmethode die leidt tot het ongelijkjarige, gemengde bos. De vele kleine ingrepen, die inherent zijn aan het uitkapbos, handhaven de levensgemeenschappen op een hoger niveau. Ook recreatief gezien biedt deze verjongingsmethode voordelen, vooral als daarbij gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van natuurlijke verjonging. Bovendien wordt in het uitkapbos de ontsluiting minder bepaald door eisen van mechanisatie, waardoor wegtracé en profiel beter kunnen harmoniëren met de recreatieve functies van het bos. e ontsluiting. Er bestaat een directe relatie tussen ontsluitingsdichtheid, wegtracé, wegprofiel en functie van het bos. Een belangrijke houtproductiefunctie vereist een ontsluiting, die geschikt is voor gemotoriseerd houtransport. De wandelaar stelt prijs op verschillen in ontsluitingsdichtheid en verlangt een tracé en een profiel welke zijn aangepast aan terreinsituatie en bossamenstelling. De biologische waarde is veelal gediend met het achterwege blijven van ontsluiting. Soms zijn combinaties mogelijk door de gemotoriseerde recreant gebruik te laten maken van houtransportwegen.

6 Problematiek en mogelijkheden bij bosaanleg en beheer

De doelstelling van het te beheren of aan te leggen bos zal uiteindelijk bepalen, welke combinatie van factoren gekozen moet worden. Doordat de omgeving en de geldende omstandigheden wisselen, zal het

resultaat steeds anders zijn en de wijze van bosaanleg zal dus, afhankelijk van omgeving en geldende omstandigheden, bepaald worden door een combinatie van bovengenoemde factoren, daarmee de verscheidenheid aan bostypen bepalend. De economische afweging van alternatieven dient binnen éénzelfde doelstelling plaats te vinden.

Discussie over de verschillende mogelijkheden van bosaanleg en bosbeheer en de consequenties daarvan voor het karakter van het bos is niet alleen nodig, omdat de maatschappelijke functies steeds duidelijker aan de orde komen, maar ook omdat de industrialisering van de houtteelt steeds verder afleidt van de mogelijkheden van geïntegreerd bosbeheer. De uniformering van productieomstandigheden komt steeds meer in conflict met de recreatieve en biologisch betekenis van het bos. Het "wegbestemmen" van bepaalde delen van het bos tot natuur- en recreatiegebied wordt dan noodzaak. Deze problematiek van scheiding van functies geldt niet alleen voor de bosbouw. Parallelen zijn aanwezig in de stedenbouw en de landbouw, wanneer doelstellingen moeten worden vastgesteld voor de inrichting van het stedelijk of landelijk gebied. De discussie wordt bemoeilijkt door de geringe kennis die we hebben van de psychische relatie van de mens met zijn omgeving. De verwachtingen van het nog maar juist begonnen belevingsonderzoek zijn zo groot, dat het gevaar bestaat dat deze eerdergenoemde aspecten voorlopig buiten beschouwing worden gelaten. Er wordt niet beseft, dat de resultaten van het belevingsonderzoek nooit normerend zullen kunnen zijn en daardoor een aparte rol in het ontwerpproces zullen blijven spelen. Het onderzoek naar de kwaliteiten van de oude landgoedbossen kan het inzicht in de belangrijkste inrichtings- en beheersaspecten in relatie tot de potentiële gebruiksmogelijkheden op korte termijn belangrijk verdiepen. Dit zal alleen al nodig zijn om de verjonging van deze 100-200 jaar oude bossen verantwoord te doen plaats vinden. Daarnaast zal het van betekenis zijn voor die bossen waar het beheer gestalte zal moeten geven aan een gewijzigde maatschappelijke positie van het bos. Discussies over mooi en lelijk zijn daarbij nog niet relevant.